

ETYCZNE PODSTAWY POLITYKI EKOLOGICZNEJ ETHICAL PRINCIPLES OF ECOLOGICAL POLICY

JACEK LESZEK ŁAPIŃSKI¹, EWA ALBIŃSKA²

¹ WYDZIAŁ NAUK PRZYRODNICZYCH I TECHNICZNYCH,
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II, UL. KONSTANTYNÓW 1H, 20-708 LUBLIN

² INSTYTUT SOCJOLOGII, UNIWERSYTET KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ W KRAKOWIE,
UL. PODCHORĄŻYCH 2, 30-084 KRAKÓW

Streszczenie

W artykule zwraca się uwagę na politykę ekologiczną, szczególnie realizowaną w XX oraz XXI wieku. Rozważania odnoszą się do kwestii etycznych podstaw działalności politycznej, chroniącej środowisko przyrodnicze. W tym kontekście, artykuł koncentruje się na dwóch grupach zasad: przyjętych regulacji prawno-politycznych (dotyczących polityki ekologicznej) oraz unormowań etycznych (w ramach etyki ogólnej i stosowanej, w tym ekologicznej), zestawiając je ze sobą. Analizy przedstawionych treści zostaną dokonane w odniesieniu do sytuacji obserwowanej w Polsce

Słowa kluczowe: etyka ekologiczna, etyka ogólna, etyka stosowana, ochrona środowiska przyrodniczego, polityka ekologiczna, zasady etyczne, zasady polityczne

Abstract

The article draws attention to ecological policy, especially implemented in the 20th and 21st centuries. The considerations concern the ethical basis of political activity protecting the natural environment. In this context, the article focuses on two groups of principles: the adopted legal and political regulations (concerning ecological policy) and ethical regulations (within general and applied ethics, including ecological ethics), comparing them with each other. The presented content will be analyzed in relation to the situation observed in Poland.

Keywords: ecological ethics, general ethics, relevant ethics, protection of the natural environment, ecological policy, natural environment protection policy, ethical principles, political principles

WPROWADZENIE

Zauważalne jest, że w miarę cywilizacyjnego rozwoju społeczeństwa nastawionego na maksymalne korzystanie z zasobów środowiska, powstają i narastają problemy społeczne oraz gospodarcze, sprzęgnięte z problemami ekologicznymi. Ich konsekwencją są nie tylko przekształcenia w przyrodzie, ale także zjawiska, które mogą w różnych wymiarach prowadzić do stagnacji, czy regresu społecznego i gospodarczego.

Problematyka polityki ekologicznej może być rozpatrywana z różnej perspektywy badawczej: ekonomicznej, politologicznej, prawnej, społecznej, przyrodniczej, itd. Szczególnie interesujący jest aspekt etyczny. Relacje polityki z moralnością stanowią zagadnienie o uniwersalnym charakterze. Podobnie, kwestia polityki ekologicznej

w kontekście etyki jest bardzo aktualna, jednak nie pojawia się często w publikacjach naukowych.

Ponieważ celem artykułu jest zaprezentowanie polityki ekologicznej w perspektywie etycznej, podjęta będzie próba odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy w polityce ekologicznej zauważalna jest dominacja określonych poglądów etycznych?
2. Czy w działalności skoncentrowanej na ochronie środowiska przyrodniczego stosuje się ogólne zasady polityczne?
3. Czy zasady polityki ekologicznej wynikają z konkretnych poglądów (nurtów myślowych)?
4. Które zasady etyczne są wiodące w praktycznej realizacji celów polityki ekologicznej?
5. Jaka jest polska polityka ochrony środowiska przyrodniczego?
6. Który model polityka ekologicznego jest społecznie akceptowany?

W artykule zastosowana będzie metoda analizy źródłowej dostępnych aktów normatywnych oraz analizy porównawczej zastanej literatury przedmiotowej. Artykuł ma charakter przeglądowy. Zaproponowane ujęcie polityki ekologicznej w zestawieniu z etyką ogólną i stosowaną (szczególnie ekologiczną) ukazuje potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego w nowej perspektywie badawczej.

OKREŚLENIE POLITYKI EKOLOGICZNEJ

W tradycji europejskiej, polityka ma podwójne znaczenie. Przede wszystkim, od czasów Arystotelesa (Aristoteles, 1964) jest ona rozumiana jako roztropna troska o dobro wspólne. To oznacza, że można ją utożsamiać z etyką życia społecznego. W drugim znaczeniu, od czasów Niccolo Machiavellego (Machiavelli, 1972), polityka jest rozumiana jako technika sprawowania władzy.

Według klasycznych definicji, polityka (z gr. „politike”) to określony sposób praktycznego działania, także umiejętność, sztuka rządzenia państwem, czyli ogólna działalność władzy państwowej, skierowana na osiągnięcie lub obronę określonych celów państwowych, publicznych, społecznych (Polityka, 2001). Ponieważ współczesne państwa stale mają do czynienia z nowymi rodzajami zjawisk i problemów, które wymagają specyficznych badań, działań, zainteresowanie się nimi, prowadzi to do wyodrębnienia nowych typów działalności politycznej. Przykładem takiego procesu stało się wyłonienie polityki ekologicznej.

Termin „polityka ekologiczna” po raz pierwszy został użyty w Deklaracji Sztokholmskiej Konferencji ONZ z 1972 roku. W Polsce termin ten przyjął się i upowszechnił w środkach masowego przekazu w latach osiemdziesiątych XX wieku, natomiast w oficjalnych dokumentach państwowych został użyty w 1991 roku (Polityka ekologiczna państwa, 2009).

Można przyjąć, że polityka ekologiczna to świadoma i celowa działalność państwa, władz samorządowych i podmiotów gospodarczych w zakresie gospodarowania środowiskiem. Polega ona na racjonalnym kształtowaniu środowiska przyrodniczego poprzez jego właściwe użytkowanie i ochronę na podstawie poznanych praw przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych (Kozłowski, 2000; Albińska, 2005). Polityka ekologiczna jest formą zorganizowanego społecznie działania, zespołem decyzji regulujących dostęp do ograniczonych zasobów środowiska, wynikających z działań różnych osób, grup, organizacji, które zmierza do osiągnięcia celów związanych z ochroną i kształtowaniem środowiska przyrodniczego poprzez realizację logicznie uporządkowanych przedsięwzięć. Skala i zakres tych przedsięwzięć zależą od dostępnych środków oraz technicznych możliwości ich realizacji (Alberski, 1996; Paczusi, 2008).

Przedmiotem dociekań naukowych przeważnie są cele i narzędzia polityki ekologicznej; jej związek z ogólną polityką państwa, w szczególności polityką gospodarczą i społeczną. Poniżej zostanie zwrócona uwaga na najważniejsze dokumenty i regulacje prawne, stanowiące bazę wyjściową dla polityki ekologicznej.

MIĘDZYNARODOWA POLITYKA EKOLOGICZNA

Polityka międzynarodowa w sferze ochrony środowiska zaczęła być realizowana pod wpływem raportu U Thanta, Człowiek i jego środowisko z 1969 roku oraz Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (Albińska, 2021). Znaczenie miał także Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku. Dokumenty Końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” stały się wyrazem nowego kierunku polityki ochrony środowiska ONZ, nazwanej polityką zrównoważonego rozwoju. Uznano, że wiodącym celem i zadaniem strategii zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jest konieczność łączenia wzrostu gospodarczego z ochroną środowiska (Dokumenty Końcowe, 1998). Należy również wspomnieć o Raporcie Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju – Nasza wspólna przyszłość (1987), który umożliwił sformułowanie zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju, odnoszących się do respektowania wymagań ochrony środowiska oraz zapewnienia sprawiedliwego zaspokojenia potrzeb współczesnego społeczeństwa i przyszłych pokoleń (Nasza wspólna przyszłość, 1991).

Rozważania nad międzynarodowym modelem polityki ochrony środowiska były kontynuowane na Światowym Szczycie w sprawie Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu w 2002 roku (Matuszewski, 2002). Następnie w 2012 roku podczas Szczytu Rio+20 opracowano kolejny dokument – deklarację Przyszłość jakiej chcemy (Szczyt Ziemi Rio+20). Wyodrębniono w nim następujące priorytetowe obszary: miejsca pracy, energia, zrównoważony rozwój miast, bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone rolnictwo, woda, ochrona oceanów, reagowanie na katastrofy naturalne. Z kolei w 2015 roku, w ramach Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Nowym Jorku przyjęto Przekształcamy nasz świat: Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego Rozwoju (Agenda 2030).

Do realizacji polityki ochrony środowiska na gruncie europejskim i uznania jej za jeden z naczelných celów funkcjonowania Unii Europejskiej przyczynił się Traktat Amsterdamski z 1997 roku. Wiodącą rangę dla ochrony środowiska ma w tamtym okresie również Traktat o Unii Europejskiej z 1992 roku (nazywany zamiennie Traktatem z Maastricht). Wyzначył on nową rolę polityki ekologicznej, odnosząc się do problemów regionalnych i globalnych, m.in. ochrony klimatu, warstwy ozonowej, kwestii wycinania lasów tropikalnych (Grabowska, 2001).

Obok wymienionych dokumentów, podstawę traktatową Unii Europejskiej odnoszącą się do polityki ekologicznej, zawiera także m.in.: Strategia Lizbońska (2000); Strategia Goeteborska: Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej (2001). Pierwszy z nich – Strategia Lizbońska – wytyczył kierunki i priorytety wzrostu gospodarczego Unii Europejskiej. W Strategii Goeteborskiej sformułowano wytyczne umożliwiające osiągnięcie rozwoju zrównoważonego. Ponadto, uznając za powszechny obowiązek konieczność prowadzenia polityki ochrony środowiska, państwa europejskie określiły jej wiodące cele. Wśród nich można wyodrębnić kilka, o uniwersalnym charakterze: 1/zachowanie, ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego; 2/ochrona zdrowia i życia człowieka; 3/ostrożne i racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych; 4/promowanie na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów środowiska naturalnego; 5/ochrona różnorodności biologicznej; 6/dążenie do wzrostu jakości życia (Kenig-Witkowska, 2005; Lisowska, 2005).

Cele, kierunki i zasady ochrony środowiska Unii Europejskiej zaczął doprecyzowywać Traktat z Nicei (2003). Modyfikacje w przepisach dotyczących ochrony środowiska wprowadził z kolei Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy (2004). Z rozbudowanej grupy różnych dokumentów unijnych dotyczących polityki ekologicznej przyjętych w tamtym okresie (m.in. licznych dyrektyw), a potem po 2005 roku, warto zwrócić uwagę na Europejski Zielony Ład oraz Fit for 55. Europejski Zielony Ład uszczegóławia kwestie dotyczące przede wszystkim: bioróżnorodności, gospodarki z zamkniętym obiegiem, eliminacji zanieczyszczeń, zrównoważonej oraz inteligentnej mobilności, zrównoważonej żywności, odnawialnych źródeł energii (Europejski Zielony Ład, 2009). Prawodawstwo z unijnej polityki ekologicznej uzupełnia pakiet klimatyczny Fit for 55, zawierający 13 projektów przepisów stanowiących m.in. o potrzebie redukcji emisji gazów cieplarnianych (Pakiet „Gotowi na 55”).

Można stwierdzić, że ochrona środowiska przyrodniczego stanowi ważną dziedzinę polityki rozwoju międzynarodowego oraz unijnego. Znaczące tradycje w polityce ekologicznej ma także Polska.

POLITYKA EKOLOGICZNA W POLSCE

Zachodzące w kraju po 1989 roku przemiany prawnoustrojowe odnosiły się do powołania wyspecjalizowanych organów państwowych zajmujących się ochroną środowi-

ska. Świadczyło to o wyborze określonego kierunku polityki wobec środowiska. Konstytucja RP, uchwalona 2 kwietnia 1997 roku, potwierdziła ten wybór. Szczególnie w art. 5 ustawy zasadniczej stwierdzono, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (Konstytucja, 1997).

Dokumentami określającymi kierunki polityki zrównoważonego rozwoju w Polsce stały się m.in.: Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju (2000); Strategia rozwoju Polski do roku 2020 (2000); Polityka ekologiczna państwa na lata 2009-2012 z perspektywą do roku 2016; Program wodno-środowiskowy kraju (2010); Krajowy Plan Gospodarowania Odpadami; Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030 (2013); Polityka energetyczna Polski do 2050 roku (2015); Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.); Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030(2019) .

Wymienione dokumenty określiły priorytety kierunkowe dla długookresowej polityki gospodarczej, społecznej i ekologicznej, np.: 1) utrzymywanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego; 2) modernizację struktury produkcji; 3) szybkie podnoszenie poziomu edukacyjnego; 4) rozwiązywanie problemów społecznych, przede wszystkim poprzez ograniczanie bezrobocia i sfery ubóstwa (Albińska, 2021; Albińska, 2023). Oczywiście członkostwo Polski w Unii Europejskiej nakłada obowiązek dostosowania krajowej legislacji do wymogów unijnych, co jest zauważalne również w kolejnych dokumentach (z powodu ich znaczącej liczby, nie będą analizowane w artykule).

W idei polityki ekologicznej zwraca się uwagę, że zagwarantowanie ludzkości dalszego postępu, zapewnienie wyższego standardu życia jest uwarunkowane złożonymi czynnikami przyrodniczymi, ekonomicznymi, prawnymi i społecznymi. Priorytetem w tej polityce staje się konstruowanie i wdrażanie strategii rozwoju zrównoważonego, uzależnione od aktualnej sytuacji gospodarczej, społecznej, przyrodniczej (Albińska, 2008). Jej realizację powinno określać przyjęcie określonych zasad.

WIODĄCE ZASADY POLITYKI EKOLOGICZNEJ

W zależności od przyjmowanych międzynarodowych regulacji prawnych, zmieniały się zasady polityki ekologicznej. Początkowo zwracano w nich uwagę na konieczność utrzymania rozwoju gospodarczego z wymogiem ochrony środowiska. Szczególną rangę przypisano zasadom: pomocniczości i proporcjonalności (subsidiarności); integracji (kompleksowej ochrony); zrównoważonego rozwoju.

Do katalogu szczegółowego zaliczono m.in. zasady: 1) integrowania (koordynacji polityki ochrony środowiska z innymi politykami sektorowymi państwa), 2) prewencji (zapobiegania szkodom), 3) zanieczyszczający płaci (odpowiedzialności sprawcy za skutki zniszczenia), 4) najlepszej dostępności techniki, 5) kompleksowości ochrony środowiska, 6) dostępu do informacji o stanie środowiska, 7) nieważności decyzji wydanych z naruszeniem przepisów o ochronie środowiska, 8) partycypacji czynników publicznych w rozwiązywaniu problemów środowiskowych, 9) użytkownik płaci (np. opłaty za

ścieki, wywóz śmieci). Odnosząc te zasady do warunków polskich należy zauważyć, że w literaturze przedmiotu są one różnie nazywane, wymieniane i klasyfikowane (Paczu-ski, 2001; Kozłowski, 2003; Dobrzańska, Dobrzański, Kiełczewski, 2009).

Obok ochrony środowiska, dokumenty europejskie regulują ochronę przyrody. Występują tu dwie grupy aktów prawnych. Pierwsza z nich ma na celu właściwe wykorzystanie zasobów przyrody, druga służy zachowaniu określonych gatunków roślin i zwierząt. Ochrona przyrody jest realizowana wielopłaszczyznowo, na podstawie kilku zasad ogólnych. Należy tutaj zasada zachowania różnorodności biologicznej. Jej realizację ma zagwarantować utworzenie Europejskiej Sieci Ekologicznej – NATURA 2000. Kolejne zasady: obowiązkowa inwentaryzacja przyrodnicza; monitorowanie i nadzór stanu ochrony cennych gatunków roślin i zwierząt; możliwość objęcia ochroną gatunkową (dotyczy roślin i zwierząt wymienionych w załączniku do Dyrektywy 92/43/EWG); zakaz stosowania nie wybiórczych metod pozyskiwania zwierząt (np. za pomocą luster, magnetofonów); obowiązek przeprowadzania pewnych badań niezbędnych do ochrony przyrody; planowanie działalności na obszarach objętych szczególną ochroną (zgodnie z nią, państwa członkowskie planując zagospodarowanie przestrzenne powinny uwzględnić sieć NATURA 2000).

Po 2000 roku zasady polityki ekologicznej zostały zmodyfikowane, w kierunku formowania zrównoważonego społeczeństwa, w różnych obszarach rozwoju. Aktualne cele zrównoważonego rozwoju, których jest 17, zwracają m.in. uwagę na: wyeliminowanie ubóstwa i głodu; osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego oraz promocję rolnictwa zrównoważonego; zapewnienie zdrowego życia i dobrobytu; wysokiej jakości permanentną edukację; równość płci; dostęp do wody pitnej i dobrych warunków sanitarnych; zrównoważoną energię; inkluzyjny wzrost gospodarczy i produktywność zatrudnienia; infrastrukturę i nowoczesny przemysł; zmniejszenie nierówności; bezpieczne miasta; zrównoważoną konsumpcję; przeciwdziałanie zmianom klimatu; ochronę mórz i oceanów; zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych i ochronę bioróżnorodności; promowanie inkluzyjnego społeczeństwa; globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Przedstawione w artykule dokumenty oraz zasady pokazują, że prowadzenie przez rządy państw polityki ekologicznej, jest determinowane m.in. zastosowaniem spójnych oraz przemysłanych zapisów prawa. Lekceważenie tego wymogu wprowadzi do fikcji i działań pozorowanych. Przeciwdziałać temu może przyjęcie w polityce principów etycznych.

PRINCIPIA ETYCZNE W POLITYCE

Przez etykę należy rozumieć teoretyczny wysiłek w wyjaśnianiu kwestii moralnych; moralność jest zatem praktyką etyczną, w której wyznacza się etos człowieka w jego postępowaniu (indywidualnym oraz grupowym i zbiorowym). W pewnym sensie, moralność stanowi warunek dobrej polityki, gdyż wszystkie zakresy polityki mają znaczenie

etyczne. Jednocześnie nie oznacza to, że można zredukować kwestie polityczne do moralnych problemów (Albińska, 2023).

Od czasów Arystotelesa, słowo „etyka” oznacza dział filozofii, który zajmuje się uzasadnieniem moralności. Tym samym, etyka staje się filozoficznym badaniem moralności. Od innych nauk, które również badają dziedzinę moralności, etyka odróżnia się analizą uzasadnień, także ważności twierdzeń moralnych (Ricken, 2001: s. 8-9).

Wielość problemów moralnych, będących obszarem badań różnych nauk szczegółowych, wymaga do ich rozwiązania, posiadanie drobiazgowej wiedzy z zakresu licznych nauk szczegółowych, orientacji w obszarze teorii filozoficznych, ekonomicznych, społecznych, politycznych itd. Także poprawne zdiagnozowanie współczesnych trudności w relacjach człowieka i społeczeństwa do środowiska przyrodniczego potrzebuje szczegółowej refleksji moralnej. Taką możliwość stwarzają etyki szczegółowe (stosowane), m.in. etyka ekologiczna, zbudowane na bazie etyki ogólnej. Powyższe oznacza, że problematyka ochrony środowiska należy do obszaru badawczego etyki.

Wyrażenie „etyka stosowana” sugeruje, że we wszystkich dziedzinach życia społecznego występują powszechne i ważne reguły ogólne, z których można wyprowadzić zasady i normy specyficzne dla każdej dziedziny. Oprócz tego, zastosowanie argumentacji etycznej do szczegółowych dziedzin życia człowieka, wskazuje na rangę zróżnicowanych problemów społecznych itp., proponując jednocześnie ich rozwiązanie na drodze argumentacji etycznej. Ponadto, włączenie do rozważań etycznych (sfery poglądów moralnych) kwestii dotyczących środowiska przyrodniczego i jego ochrony umożliwiło pojawienie się subdyscypliny – etyki ekologicznej.

Niezależnie od tego, czy analizuje się etykę ogólną, czy jej subdyscypliny, w każdej zauważalne są principia – ogólne zasady generalne oraz zasady uszczegóławiające. Principium tłumaczy się jako pochodzenie, początek, źródło, założenie. Z kolei w etyce, principia stają się: 1) zasadami działania w etyce indywidualnej, 2) wytycznymi do określenia kierunków działania, „liniami” orientacyjnymi dla ukształtowania porządków w etyce społecznej (Sutor, 1994: s. 40).

Do podstawowych principiów społecznych, będących jednocześnie normami etycznymi w polityce, zalicza się zasady: 1) solidarności, 2) dobra wspólnego (bonum commune), 3) pomocniczości. Pierwsza z nich ma charakter powinnościowy, gdyż z wzajemnych zależności jednostkowych oraz grupowych (wspólnotowych), wynikają wzajemne zobowiązania. Jej następstwem jest odpowiedzialność każdej osoby za wspólne dobro, jednocześnie – współodpowiedzialność każdej wspólnoty za powodzenie każdego człowieka. Powodzenie jednostki oraz dobro wspólne warunkują się wzajemnie, gdyż „wszyscy płyniemy w jednej łodzi”. Trzeba także zauważyć, że w wymiarze państwowym, solidarność zabrania egoistycznego separowania się oraz bezwzględnego realizowania partykularnych interesów (np. partyjnych) (Sutor, 1994: s. 41).

Z kolei w zasadzie dobra wspólnego zwraca się uwagę, że warunkiem powodzenia jednostki jest obecność innych osób. Wspólnie tworzy się większość dóbr (wartości), które decydują o kształcie gospodarki, społeczeństwa itd. Tym samym, dobro wspólne jest czymś więcej, niż sumą powodzenia poszczególnych jednostek w społeczeństwie.

W znaczeniu węższym, jest traktowane jako pojęcie ładu (w tym, ochrona prawna ludzi oraz ich dóbr, niesienie pomocy materialnej, wsparcia itp.). W szerszym znaczeniu, dobro wspólne należy rozumieć jako zadania państwa, m.in. prawnie zagwarantowany i zabezpieczony pokój (wewnętrzny i zewnętrzny) (Sutor, 1994: s. 43-45).

Trzecie principium społeczne – pomocniczość – jest regułą kompetencyjną, wiodącą do ustalenia właściwości przy realizacji dobra wspólnego. Stanowi ona ochronę swobodnej inicjatywy w społeczeństwie oraz gwarancję prawa do realizacji określonych wartości. W odniesieniu do państwa, daje pierwszeństwo strukturom samorządowym przed centralnymi ośrodkami decyzyjnymi. Jednak, nie wolno traktować państwa jak „pachołka”, czy służącego, który zawsze stoi obok, gotowy naprawić różne szkody (Sutor, 1994: s. 47). W tym kontekście, warto zastanowić się, czy w polityce ekologicznej wyróżnia się określone zasady, typowe dla etyki ekologicznej?

ETYKA EKOLOGICZNA W POLITYCE EKOLOGICZNEJ

Etyka ekologiczna jest etyką stosowaną, która wywodzi się z kryteriów normatywnych specyficznych dla dziedziny ochrony środowiska. Ponieważ problemy środowiskowe stały się przedmiotem m.in. międzynarodowych debat publicznych oraz politycznych, zaczęto zastanawiać się nad przyczynami kryzysu ekologicznego oraz tworzyć diagnozy społeczno-przyrodnicze (przeważnie katastroficzne). W teoretycznych analizach dotyczących genezy antropopresji, źródeł zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego itp. zjawisk, pojawiła się teza, że relacja człowiek-przyroda powinna zostać określona na nowo, a działalność polityczna mająca na celu ochronę środowiska, stać się elementem rozważań etycznych. Następnie, na płaszczyźnie praktycznej zaczęto formułować kwestie odnoszące się m.in. do moralnego obowiązku ochrony środowiska przyrodniczego (w każdym wymiarze).

Również współcześnie, w ramach etyki ekologicznej występuje pięć grup koncepcji, które wyznaczają cele polityki ekologicznej. Do najważniejszych grup zalicza się poglądy przypisujące moralność określonym organizmom lub ich zespołom, określając na tej podstawie system normatywny (prawo ochrony środowiska). W dużym uproszczeniu są to koncepcje nadające rangę: 1) człowiekowi, 2) zwierzętom, 3) życiu (zwierzętom oraz roślinom), 4) wszystkiemu (np. rzeczom nieożywionym), 5) systemom przyrodniczym (ekosystemom, biosferze) (Wróblewski, 2013: s. 287-304).

Część badaczy uważa, że polityka ekologiczna powinna zostać oceniona na postawie jej oddziaływania na pomyślność ludzi (W.F. Baxter; H. Jonas; B. Norton; J. Passmore; T. Ślipko). Tym samym, etyka ekologiczna staje się antropocentryczna – skoncentrowana na człowieku i antropocenie, analizach dotyczących antropopresji, współczesnego kryzysu ekologicznego, globalnych zmian klimatycznych itp. Z punktu widzenia takich koncepcji etycznych, tylko ludzie mają status moralny; inne organizmy, również ich gatunki traktowane jako całość nie posiadają wartości moralnej (Albińska, 2021).

Inni badacze przyjmują, że należy skoncentrować się na zwierzętach – kierunek biocentryczny, ekologii głębokiej itp. (m.in. A. Naes; P. Singer). Związane z takim ujęciem stanowiska i odłamy etyczne przyjmują, że status moralny posiadają – oprócz ludzi – także istoty nie będące ludźmi (wszystkie zwierzęta).

Kolejna grupa zwalców problematyki uznaje za podstawę polityki ekologicznej etykę skoncentrowaną na życiu (R. Attfield; K. Goodpaster; Z. Piątek; A. Schweitzer; P. Taylor). Etyka ta przyznaje status moralny wszystkim rzeczom ożywionym (m.in. roślinom), przy czym: im bardziej konkretna istota żyjąca ma złożoną strukturę wewnętrzną, tym większe ma znaczenie moralne. W formie radykalnej (tzw. biotyczny egalitaryzm), etyka skoncentrowana na życiu zakłada, że status moralny przypisany do wszystkich organizmów żywych, ma równe (z człowiekiem) znaczenie moralne (Albińska, 2021).

Następna propozycja etyki ekologicznej kierowana do polityki ekologicznej, włącza w obręb swoich analiz rzeczy nieożywione (m.in. skały, strumienie). Jej przedstawiciele (z nurtu ekologii głębokiej, np. J. Lovelock) uznają, że rzeczy nieożywione także mają status moralny. Można uznać ją za „etykę wszystkiego” (Albińska, 2021).

Ostatnia grupa koncepcji etycznych, to holizm ekologiczny. Wskazuje się w nim całościowy sposób traktowania środowiska przyrodniczego. Przypisuje się w nim status moralny istotom innym niż ludzie (m.in. komórki, molekuły), rozszerzając go na dwa rodzaje rzeczy: poszczególne ekosystemy oraz całą biosferę. Propagatorzy takiego ujęcia etyki ekologicznej (np.: J. B. Callicott; B. Devall; A. Leopold) uważają, że tylko etyka holistyczna zagwarantuje moralnie zadowalającą ochronę środowiska przyrodniczego (Albińska, 2021).

Sformułowanie optymalnego i uniwersalnego systemu zasad moralnych, gwarantujących odpowiedzialną relację człowieka i społeczeństwa względem środowiska przyrodniczego, a tym samym rozwiązanie problemów ekologicznych, jest zadaniem bardzo trudnym. W przedstawionych powyżej pięciu wersjach etyki ekologicznej, formułujących zalecenia dla polityków, prawników, także zwykłych obywateli, zauważalne są znaczące rozbieżności. Każda z tych propozycji ma w ofercie inną hierarchię wartości, od antropocentrycznych (gospodarczych, zdrowotnych, naukowych itp.), do ekologicznych (biocentryzm, prawa zwierząt, innych bytów pozaludzkich).

Większość etyków zwraca uwagę na: konieczność odchodzenia od hiperkonsumpcji na rzecz ascezy konsumpcji, potrzebę oszczędnego korzystania z osiągnięć cywilizacyjnych, niebezpieczeństwo pogłębiania się ryzyka ekologicznego, znaczenie rozwoju zrównoważonego itp. Jednocześnie, w ogólnej działalności gospodarczo-politycznej, również w ramach polityki ekologicznej, dopuszcza się różnego rodzaju manipulacje (m.in. prawne), które mają charakter utylitarny i przyjmują postać utopijnych mitów, np.: 1) o niekończącym się postępie społeczno-gospodarczym, 2) nieskończonych i niewyczerpanych zasobach planety.

Wspomniane powyżej wiodące stanowiska z etyki ekologicznej, które uwzględnia się w polityce ekologicznej, mogą zostać wygenerowane, wzmocnione lub wyciszone przez określone poglądy polityczne.

ZRÓŻNICOWANIE POGLĄDÓW W POLITYCE EKOLOGICZNEJ

Ostateczny kształt polityki ekologicznej jest efektem odbywającej się w państwie gry politycznej (Organizacja ochrony środowiska, 2011). Konkretnie normy etyczne niekoniecznie są tutaj uwzględniane. Decydują o tym: idee polityczne zależne od rozpo- wszechnionych ideologii, poziomu i kierunków rozwoju myśli politycznej, kultury poli- tycznej obywateli, charakteru świadomości społecznej. Poddanie analizie współczesnego życia społeczno-politycznego pozwala wyodrębnić pięć grup poglądów politycznych, których idee są odzwierciedlane w prowadzonych strategiach polityki ekologicznej: libe- ralne, kolektywistyczne, konserwatywne, „interwencyjne”, personalistyczne.

POGLĄDY LIBERALNE

Pierwsza grupa poglądów (liberalizm, neoliberalizm) głosi wartość indywidualnej wolności jednostki i jej odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Uznaje, że w sytu- acji wielości światopoglądów i stylów życia, jedynym uniwersalnym i obiektywnym kry- terium racjonalności działania jest prawo własności prywatnej oraz wynikające z niego kategorie ekonomiczne. Pomniejszając (nawet pomijając) ideę dobra wspólnego i gło- sząc postulat nieskrępowanej wolności ekonomicznej, liberalizm staje się zagrożeniem wymogów sprawiedliwości społecznej.

Egocentryzm, apersonalizm, relatywizm i gospodarcza wolność prowadzą do ra- żących nierówności ekonomicznych. Tym samym powoduje zniewolenie ludzi gorzej sytuowanych ekonomicznie i społecznie. Koncepcja polityki ochrony środowiska jest prosta. Przyjmuje się, że degradacja środowiska wiąże się z brakiem własności prywatnej jej zasobów. Środowisko jest tym samym traktowane jako dobro wolne, nie mające war- tości pieniężnej. Skutkiem takiego stanowiska jest nieograniczona eksploatacja zasobów przyrody.

Zdaniem zwolenników liberalizmu istnieje związek między transakcjami ryn- kowymi a skuteczną ochroną środowiska. Dlatego należałoby dokonać precyzyjnego określenia praw własności wobec walorów i zasobów środowiska. Właścicielem tych dóbr mogłyby być państwo lub podmioty prywatne, samodzielnie określające ich cenę w transakcjach rynkowych. W warunkach państwowej własności zasobów, ich cena była- by odzwierciedlona przez system opłat i podatków ekologicznych. To z kolei zmusiłoby producentów i konsumentów do poszukiwania mniej zasobochłonnych form produkcji i konsumpcji, w celu obniżenia ich kosztów. Należy jednak zauważyć, że zastosowanie takiej polityki może spowodować znaczny wzrost cen. Dodatkowo spowodowałoby spa- dek zainteresowania ochroną środowiska, a w krajach ubogich – wrogie postawy w tej sferze. Zdarza się także, że prywatni właściciele dóbr środowiskowych nadmiernie je eksploatują, w celu uzyskania doraźnych korzyści.

POGLĄDY KOLEKTYWISTYCZNE

Odmienne przedstawia się grupa poglądów (marksizm, komunizm) kwestionujących istnienie wolności jako atrybutu indywidualnego człowieka. Wolność ma być efektem wyzwolenia ekonomicznego, społecznego, ideologicznego i politycznego, a o jej zakresie ma decydować społeczeństwo. Głosząc postulat ekonomicznej równości wszystkich ludzi, poglądy o charakterze kolektywistycznym skupiają się na stanie posiadania. Równość pomiędzy ludźmi to przede wszystkim „mieć”, nie zaś osobowo-indywidualne „być” (Kowalczyk, 1994: s. 163).

Za czynnik kreacyjny człowieka uznana została praca, której stałe wykonywanie ma zapewnić m.in. stały i nieograniczony dostęp do naturalnych zasobów. Ponieważ praca ma być pozbawiona trudu, dochodzi do zaniku aktywności jednostkowej i społecznej, w zamian szerzy się kult przeciętności oraz obojętność. Poprzez „eksperymentowanie” na człowieku poglądy te niszczą świadomość rodzinną, narodową (tym bardziej ekologiczną), ułatwiając manipulowanie ludźmi. Zauważalne jest podtrzymywanie mitu o nieograniczonym rozwoju gospodarczym i niewyczerpywalności zasobów przyrodniczych. Brak także przemysłowych, długofalowych i perspektywicznych działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

POGLĄDY KONSERWATYWNE

Należy wyodrębnić poglądy o charakterze konserwatywno-zachowawczym, które dążą do kultywowania tradycyjnych systemów wartości i autorytetów. Głoszą one ideę silnego państwa działającego na rzecz dobra wspólnego, które jest ważniejsze od dobra indywidualnego jednostek. Ich zwolennicy postrzegają degradację środowiska jako dowód, że człowiek współczesny odszedł od tradycyjnych wartości, wybierając egoizm, relatywizm moralny i dążenie do materialnego sukcesu związanego z gromadzeniem dóbr.

Warunkiem zdrowego, czystego środowiska jest uzdrowienie systemu wartości, polegające na powrocie do tradycji (przede wszystkim do autorytetu religii, w której występuje szacunek dla świata przyrody jako naturalna zasada). Przyjmując, że ochrona środowiska nie może być traktowana jako cel sam w sobie, uznają, że nie należy ograniczać potrzeb ludzi. Człowiek jest ponad przyrodą i nie wolno ograniczać jego możliwości rozwojowych, nawet jeśli wiąże się to z utratą określonych zasobów czy walorów środowiska.

Wskazuje się na potrzebę połączenia polityki ochrony środowiska naturalnego z kształtowaniem świadomości ekologicznej w sferze światopoglądowej. Konserwatyści przyzwalają na degradację przyrody, jeśli odpowiada to ambicjom i dążeniom ludzi. Często krytykują nagłaśnianie problemów ekologicznych w środkach masowego przekazu oraz niektóre formy edukacji ekologicznej, postrzegając je jako przejaw ekscentrycznej mody i promocji antywartości (w tym: aborcji, eutanazji, zrównywania praw zwierząt z prawami ludzi) (Dobrzańska, Dobrzański, Kielczewski, 2009: s. 282).

POGLĄDY „INTERWENCYJNE” (DOTYCZĄCE INGERENCJI PAŃSTWA)

Kolejna grupa poglądów politycznych przyjmuje, że polityka państwa powinna realizować cele społeczne, spośród których najważniejsze jest bezpieczeństwo socjalne. Uważa się, że każdy człowiek jest zagrożony niedostatkiem. Ponieważ udziałem wszystkich ludzi jest choroba, starość, nieszczęścia osobiste, państwo powinno ingerować w ich zlikwidowanie. Powinno też ingerować w gospodarkę, z powodu przedsiębiorców, którzy kierują się własnym egoistycznym interesem (rzadko spójnym z celami społecznymi).

W opinii zwolenników poglądów „interwencyjnych” degradacja środowiska ma dwa źródła. Pierwszym z nich jest uprzywilejowana pozycja społeczeństw bogatych i wielkich przedsiębiorstw. Mają one możliwości przerzucenia kosztów degradacji środowiska na innych, przenosząc uciążliwe gałęzie przemysłu do krajów uboższych (tzw. neokolonializm ekologiczny). Zatem na straży środowiska powinno stać państwo i to ono jest odpowiedzialne za jego stan. Drugim zagrożeniem jest niedostatek społeczeństw. Współcześnie problem ubóstwa przyczynia się do degradacji, ponieważ istnieją wielkie kontrasty w poziomie życia. Brak możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb powoduje, że ludzie ubodzy nie interesują się zagadnieniami ekologicznymi. Dlatego koniecznym warunkiem realizacji polityki ochrony środowiska naturalnego jest walka z ubóstwem.

Postulowane zintegrowane podejście do problemów społecznych i ekologicznych jest widoczne w koncepcji rozwoju zrównoważonego. Ponieważ realizacja celów takiej polityki zwykle powoduje wzrost kosztów działalności przedsiębiorstw oraz spowolnienie wzrostu gospodarczego, krytykowana jest przez większość przedsiębiorców oraz specjalistów od polityki gospodarczej państwa (Dobrzańska, Dobrzański, Kiełczewski, 2009: s. 282).

POGLĄDY PERSONALISTYCZNE

Należy na koniec wyodrębnić poglądy odwołujące się do myśli chrześcijańskiej (personalizm). Uznają one każdego indywidualnego człowieka za byt osobowy, wrażliwy na wartości i zdolny do zajęcia wobec nich świadomej, aktywnej postawy. Będąc wolną osobą, otwartą na wyższe wartości, człowiek może działać w sposób rozumny, społeczny (Kowalczyk, 1994: s. 109-110).

Wolność osoby ludzkiej ma być odpowiedzialna, oparta na wartościach i uwzględniać dobro wspólne. Podstawą tak rozumianej wolności jest prawda, dzięki której człowiek odkrywa odwieczny porządek i plan Boży. Ponieważ celem życia społecznego staje się obrona godności i praw osoby ludzkiej, w tej perspektywie mają być także realizowane działania z zakresu ochrony środowiska naturalnego.

Życie społeczne ma być oparte na realizacji sprawiedliwości i miłości. Oznacza to, że działalność gospodarcza powinna być inspirowana dobrem człowieka. Konsekwentnie

do powyższego, działalność taka nie może naruszać osobowych uprawnień człowieka, w tym także do korzystania z zasobów przyrody.

Zauważalne jest, że współcześni ludzie, entuzjaści utylitaryzmu, postępu technologicznego, komfortu codziennej hiperkonsumpcji (jednostkowej, zbiorowej), hedonizmu (poszukiwania szczęścia poza dobrem i złem), zachęcają polityków do wprowadzania restrykcyjnych regulacji prawnych dotyczących rozwoju zrównoważonego, pomijając ogólne zasady etyczne. W efekcie „tyrania postępu” realizuje ideę antycywilizacji, degradacji środowiska przyrodniczego (Bortkiewicz, 2023).

SPECYFIKA POLITYKI EKOLOGICZNEJ

Podmiotem polityki ekologicznej jest państwo (konkretnie mieszkańcy). Politykę tę prowadzą centralne organy władzy państwowej i administracji rządowej, a na szczeblu regionalnym i lokalnym – terenowe organy administracji rządowej oraz samorządy lokalne. Wobec powyższego, decyzje regulujące politykę ekologiczną realizowane są w polskich warunkach ustrojowych przez uprawnione do tego podmioty: Sejm, Senat, Prezydenta RP, Radę Ministrów, ministra właściwego do spraw środowiska, służące mu instytucje opiniodawczo-doradcze, inne jednostki administracyjne (rządowe i samorządowe). Oznacza to, że cele, metody i środki polityki ekologicznej uzależnione są od czynników wewnętrznych oraz zewnętrznych (Stochlak, Podolak, 2006).

Przedmiotami polityki ekologicznej są: środowisko przyrodnicze i jego jakość; potrzeby społeczne oraz gospodarka (szczególnie te sektory, które użytkują środowisko do celów gospodarczych). Zestawiając je z zadaniami dotyczącymi ochrony środowiska np. w strategii rozwoju, okazuje się, że znaczenie mają: 1) pobudzenie aktywności gospodarczej; 2) podnoszenie poziomu konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki; 3) zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego; 4) kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

O polityce ekologicznej decydują m.in.: możliwości gospodarcze, obowiązujące prawo, poziom wiedzy i świadomości społecznej itp. Należy dodać, że funkcjonalnym otoczeniem polityki ekologicznej są realia instytucjonalne, polityczne i cywilizacyjno-kulturowe, w jakich jest ona formułowana i realizowana.

Przyjęte zasady polityki ekologicznej (uwzględniające lub odrzucające) principia etyczne ogólne i stosowane, precyzują praktyczne formułowanie polityki ekologicznej państwa. Jednocześnie ułatwiają jej realizowanie w województwie, powiecie, gminie. Z kolei właściwy, precyzyjny dobór: 1) celów (np. długookresowych, krótkoterminowych), 2) środków realizacji (informacyjnych, porządkująco-organizacyjnych, techniczno-technologicznych) oraz 3) instrumentów polityki ochrony środowiska (prawnych, administracyjnych, ekonomicznych, planistycznych, psychospołecznych), określa konkretny charakter takiej polityki.

CHARAKTER POLITYKI EKOLOGICZNEJ

Polityka ekologiczna może być: aktywna/pasywna, prewencyjna/reaktywna, skuteczna/nieskuteczna, efektywna/nieefektywna, obiektywna/subiektywna, bezstronna/stronnicza, sprawiedliwa/niesprawiedliwa. Aktywna polityka ochrony środowiska przyrodniczego oznacza praktyczną działalność na czterech płaszczyznach: perspektywicznej (wyprowadzającej), integrującej, ponadresortowej, międzynarodowej. W przypadku polityki pasywnej (biernej), następuje inicjowanie ogólnych przedsięwzięć, przygotowanie ustaw, deklaracji, programów itp. dokumentów, z jednoczesnym brakiem ich praktycznego wdrożenia na szczeblach samorządowych jednostek terytorialnych oraz w skali kraju. Są różne regulacje, które „stoją na półkach”.

Polityka prewencyjna (zapobiegawcza) stymuluje m.in. gospodarkę, społeczeństwo, uwzględniając profilaktykę społeczno-zdrowotną, także prewencję kryminalną (przeciwdziałanie przestępczości ekologicznej). Natomiast reaktywna polityka oznacza przedsięwzięcia, które mają wyeliminować (post factum) lub zminimalizować zanieczyszczenia (emisje, imisje), odpady itp., generowane w procesach produkcji oraz konsumpcji.

Skuteczna polityka ekologiczna polega na rozwiązywaniu konkretnych problemów ochrony środowiska. Granice tej skuteczności wyznaczają politycy, uwzględniając: swoją wiedzę, opinie ekspertów, społeczne nastroje, preferencje i oczekiwania społeczności lokalnych, przedsiębiorców itp. Z kolei nieskuteczność przejawia się w braku spodziewanych efektów. Może ona dotyczyć podjętych działań, zastosowanych instrumentów (prawnych, finansowych), w efekcie staje się bezcelową aktywnością.

Polityka efektywna uwzględnia niezbędne nakłady i spodziewane (zakładane) efekty oraz koszty (finansowe, gospodarcze, społeczne, zdrowotne, przyrodnicze itp.). Jeśli poniesione koszty (np. wydatki inwestycyjne) są usprawiedliwione efektami (np. oczyszczenie i rewitalizacja zbiornika wodnego, wykorzystanie go w celach rekreacyjno-turystycznych), można mówić o efektywności przedsięwzięcia. Jej przeciwieństwo, polityka nieefektywna, charakteryzuje się ujemnym wynikiem (nieekonomiczność), niewydajnością, niefunkcjonalnością i nieużytecznością inwestycji.

Obiektywna polityka ochrony środowiska powinna gwarantować rzeczową diagnozę i analizę problemów ekologicznych oraz trafne propozycje ich eliminowania. Subiektywna polityka charakteryzuje się uprzedzeniami, indywidualnymi, partykularnymi ocenami oraz doświadczeniami, nie znajdującymi zastosowania w rzeczywistości społecznej.

Polityka, która jest bezstronna, wymaga rozstrzygnięć ponad interesem indywidualnym, małej grupy społecznej, partii. W sytuacjach konfliktowych, charakteryzuje ją umiejętność znalezienia właściwego kompromisu: pomiędzy ryzykiem subiektywnym (zgłaszanym przez lokalną społeczność jako dotkliwy, nieprzyjemny problem ekologiczny) a rzeczywistym poziomem ryzyka ekologicznego (określonym na podstawie wiedzy, np. medycznej, technologicznej, statystycznej itp.). Polityka stronnicza to brak sprawiedliwości, bezzasadność, uwzględnianie w ocenach np. inwestycji osobistych preferencji (sympatii lub uprzedzeń).

Sprawiedliwa polityka ekologiczna polega na odpowiednim obciążeniu kosztami z tytułu zniszczenia/zdegradowania oraz konieczności naprawienia/rewitalizacji/ochrony określonych obiektów przyrodniczych, także ich układów (ekosystemów, krajobrazów) tych podmiotów (osób fizycznych, osób prawnych, także państw), które uzyskują np. korzyści finansowe z tego faktu. Natomiast polityka niesprawiedliwa polega na łamaniu zasad (politycznych, społecznych, ekologicznych, moralnych); łączy się ona także ze stronniczością i subiektywizmem.

Warto zastanowić się, jaki powinien być „dobry” polityk ekologiczny? Jakie cechy przeważnie posiada, a czego oczekuje od niego społeczeństwo?

POLITYK EKOLOGICZNY

Polityk jest osobą, która trwale uczestniczy w podejmowaniu strategicznych oraz taktycznych decyzji politycznych, poprzez bezpośredni udział w formalnych (także nieformalnych) ośrodkach decyzyjnych, bądź poprzez wywieranie wpływu na te gremia (Polityk, 2001: s. 228).

Można wyróżnić cechy, które są niezbędne w działalności publicznej takiej osoby. Najczęściej podkreśla się: 1) predyspozycje osobowościowe – ważne w pełnieniu ról publicznych, m.in. współpraca, przedsiębiorczość, zaufanie społeczne; 2) umiejętności: diagnostyczne, prognostyczne, negocjacyjno-mediacyjne, decyzyjne, przywódcze; 3) wiedzę o społeczeństwie, państwie, systemie społeczno-politycznym, zagadnieniach prawnych, gospodarczych itp.; 4) kompetencje: np. myślenie logiczne, przyczynowo-skutkowe, językowe, społeczne, obywatelskie; 5) kwalifikacje – zbiór predyspozycji oraz umiejętności pozwalających rozwiązywać zagadnienia właściwe dla danego obszaru działalności; 6) zainteresowania zawodowe – utrzymująca się tendencja do obserwowania oraz poznawania danego obszaru rzeczywistości społecznej, związanej z wykonywaniem określonego rodzaju pracy zawodowej; 7) etos pracy – m.in. wykazywanie się odpowiedzialnością zawodową; 8) uzdolnienia – dyspozycje warunkujące nabywanie sprawności lub umiejętności w określonej dziedzinie, np. ochronie środowiska; 9) wartości – zasady i przekonania będące podstawą przyjętych w danej społeczności norm etycznych (np. okazywanie szacunku); 10) postawę – otwartą, dyplomatyczną, rzeczową, aktywną, kulturalną itp.

Czy polityk powinien być skuteczny? Tak. Ale, czy zgodnie z regułą Machiavellego? Tytułowy Książę wykazywał się sprytem, przebiegłością, manipulacją, kierował sprawami po swojej myśli. Czy taki polityk może mieć zapewnioną bezkarność? Czy można godzić się na: cwaniactwo, spontaniczność, bylejakość, „niedasizm”, „odkładactwo”, „tumiwizizm” itd.?

Jego rolę w ramach polityki ekologicznej ma być aktywny udział, np. w przygotowaniu strategii rozwoju, która będzie miała charakter prospołeczny (zabezpieczający warunki życia społecznego, aktywizujący mieszkańców), prośrodowiskowy (uwzględniający wymóg ochrony środowiska), gospodarczy (tworzący warunki dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski), przy jednoczesnym uwzględnieniu wymiaru etycznego.

Efektom pracy polityka ekologicznego powinien stać się proces tworzenia nowych wartości, np.: miejsc pracy, usług i dóbr zaspokajających potrzeby społeczne, korzystnych warunków dla gospodarki wraz z zapewnieniem ładu przestrzennego (przyrodniczego) i społecznego. Będzie to wymagało wykazania się wiedzą, umiejętnościami, kompetencjami oraz etosem ukierunkowanym w podejmowanych działaniach na rzecz dobra wspólnego.

UWAGI KOŃCOWE

W starożytnej Grecji, każdy młody Grek był przygotowywany (poprzez procesy socjalizacji oraz wychowania) do przestrzegania podstawowych zasad moralnych. Jeśli obywatel chciał zostać politykiem, to musiał uwzględniać w każdym typie działalności (również w aktywności politycznej) zasady i normy etyczne.

Każda działalność człowieka, w tym również aktywność polityczna, podlega normom moralnym. To oznacza, że polityka ekologiczna, zmierzająca do ochrony środowiska przyrodniczego, podlega moralnej ocenie. Ocena taka dokonuje się w wymiarze jednostkowym (np.: konkretny polityk, urzędnik, prawnik, dziennikarz, zwykły obywatel) oraz zbiorowym (m.in.: parlament, rząd, partia polityczna, służby oraz instytucje porządku i bezpieczeństwa publicznego, środki masowego przekazu, społeczeństwo).

Dokonane w artykule analizy pozwalają przyjąć następujące odpowiedzi na pytania problemowe:

1. W polityce ekologicznej zauważalna jest dominacja poglądów odwołujących się do etyki głębokiej (m.in. biocentryzmu).
2. W działalności skoncentrowanej na ochronie środowiska przyrodniczego wybiórczo stosuje się zasady polityczne. Przeważnie zwraca się uwagę na skuteczność, odpowiedzialność natomiast ma znaczenie drugorzędne.
3. Zasady polityki ekologicznej wynikają z konkretnych poglądów (nurtów myślowych). Dzisiejsza działalność polityczna w wymiarze międzynarodowym, również europejskim i polskim, jest zdominowana przez nurt liberalno-lewicowy.
4. W praktycznej realizacji celów polityki ekologicznej marginalizuje się lub odmienne interpretuje dwie podstawowe zasady etyki ogólnej (solidarność oraz pomocniczość), jednocześnie pomija się zasadę dobra wspólnego. Z grupy zasad przypisanych do etyki stosowanej (m.in. ekologicznej) szczególnie realizuje się zasadę rozwoju zrównoważonego (jednak w neoliberalnej odsłonie), dostępu do informacji publicznej oraz „użytkownik płaci”.
5. W warunkach polskich, społecznie akceptuje się politykę ekologiczną, która jest bierna, reaktywna, nieskuteczna. Aktualnie, polityka ta ma bezkrytycznie przyjmować i realizować pomysły unijne.
6. W polskiej opinii publicznej przyjmuje się „wykrzywiony” model polityka, jako człowieka, który „dużo gada, głośno krzyczy, obraża innych, nie podaje konkretnych, nie spełnia obietnic wyborczych”. Podobnie jest w przypadku polityka ekologicznego.

Zniwelowanie zagrożeń społecznych, gospodarczych, również ekologicznych, powinno dokonać się w ramach solidarności między ludźmi, której zadaniem ma być m.in. zlikwidowanie nędzy, zweryfikowanie nadkonsumpcyjnego stylu życia. Ludzkość nie rozwiąże tych problemów tylko środkami technicznymi czy kolejnymi zapisami prawnymi. Konieczne jest wypracowanie szacunku do życia oraz drugiego człowieka, uznanie, że świat jest dobrem wspólnym, o które każdy człowiek ma obowiązek troszczyć się.

Dostrzegając braki w etycznych podstawach polityki ekologicznej, można stwierdzić, że:

- a) w Polsce, Europie i na świecie istnieją dobre podstawy do realizowania polityki ekologicznej, co potwierdzają bardzo liczne regulacje prawne. Potrzebne są jednak uniwersalne etyczne kryteria, poprawnie określające podmioty oraz przedmioty tej polityki;
- b) właściwe (słuszne, prawidłowe) aktywności strategiczne dotyczące polityki ekologicznej powinny być wynikiem odpowiedzialnych i przemyślanych decyzji, zastosowania wiedzy, umiejętności oraz kompetencji w zarządzaniu dobrami publicznymi (dobrem wspólnym), nie zaś efektem przypadkowych rozgrywek politycznych (partyjnych, ekonomicznych, innych);
- c) błędem jest przyjęcie, że tylko ochrona np. gatunku fauny lub flory, podobnie grupy skał, ekosystemu leśnego itp. obiektów przyrodniczych ma większe znaczenie od ochrony człowieka i ludzkich potrzeb.

Podejmowane w związku z polityką ekologiczną działania wymagają precyzyjnego określenia i ustalenia zasad etycznych, regulujących działalność człowieka w środowisku przyrodniczym. Ważne staje się tutaj edukowanie i uświadamianie etyczno-ekologiczne, wzmocnienie w tym zakresie aktywności polityków. Poprzez uświadomienie marnotrawstwa, rozrzutności, niedbalstwa, konkretne principia etyczne powinny skłaniać ludzi do zmiany postaw na oszczędne, przewidujące, odpowiedzialne. Środowisko przyrodnicze jest dobrem wspólnym. Dla dobra wspólnego ważne jest, czy konkretny rząd prowadzi politykę odpowiedzialną, sprawiedliwą, gwarantującą ład społeczny, czy jednak ważniejsze stają się: konflikty, gry interesów, wywieranie wpływu, przemoc. Ponieważ polityczny porządek powinien być zorganizowany na miarę człowieka, ma odpowiadać etycznym wymogom.

BIBLIOGRAFIA

1. Agenda 2030, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/agenda-2030>.
2. Alberski R. (1996), *Polityka ochrony środowiska w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław.
3. Albińska E. (2005), *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym. Zarys problematyki ekologii społecznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
4. Albińska E. (2023), *Etyka społeczna i polityczna a kierunki rozwoju zrównoważonego*, „Edukacja Etyczna”, nr 1, s. 192-230.

5. Albińska E. (2021), Odpowiedzialność za środowisko przyrodnicze w aspekcie prawnym oraz etycznym, „Edukacja Etyczna”, nr 18, s. 178-199.
6. Albińska E. (2008), Organizacja funkcjonowania gminy zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego, w: *Kultura a rynek*, red. S. Partycki, t. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 310-316.
7. Arystoteles (1964), *Polityka z dodaniem pseudo-arystotelesowskiej ekonomiki*, przeł. L. Piotrowicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
8. Bortkiewicz P. (i in.) (2023), *Tyrania postępu*, Biały Kruk, Kraków
9. Cele zrównoważonego rozwoju, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/cele-zrownowazonego-rozwoju>.
10. Człowiek i jego środowisko. Raport Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta z 26 V 1969 roku, „Biuletyn Specjalny Komitetu do spraw UNESCO” 1969.
11. Deklaracja Sztokholmska. Uchwała Konferencji Sztokholmskiej z dnia 14 czerwca 1972 roku dotycząca naturalnego środowiska człowieka, [online] <http://www.wolfpunk.most.org.pl/deksztok.htm>
12. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności (2013), Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa.
13. Dobrzańska B., Dobrzański G., Kiełczewski D. (2009), *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
14. Dokumenty Końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992 (1998), Wydawnictwo Instytutu Ochrony Środowiska, Warszawa.
15. Europejski Zielony Ład. Aspirowanie do miana pierwszego kontynentu neutralnego dla klimatu, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_pl.
16. Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.Urz. L 206 z 22.07.1992).
17. Grabowska G. (2001), *Europejskie prawo środowiska*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa.
18. Kenig-Witkowska M. M. (2005), *Prawo środowiska Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
19. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483).
20. Kowalczyk S. (1994), *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
21. Kozłowski S. (2000), *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
22. Kozłowski S. (2003), *Ochrona środowiska Unia Europejska – Polska. Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa.
23. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (2019), Warszawa file:///C:/Users/U%C5%BCytownik/Downloads/KSRR_streszczenie_polski.pdf.
24. Krajowy Plan Gospodarowania Odpadami 2014 (MP 2010 Nr 101 poz.1183).
25. Lisowska A. (2005), *Polityka ochrony środowiska Unii Europejskiej. Podstawy instytucjonalne i programowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
26. Łapiński J. L., Albińska E. (2023), Społeczeństwo nieodległej przyszłości: przesłanki i możliwe scenariusze, „Zeszyty Naukowe ANSiM”, nr 1, s. 33-47.
27. Machiavelli N. (1972), *Wybór pism*, oprac. K. Żaboklicki, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
28. Matuszewski P. (2002), Szczyt Ziemi w Johannesburgu – rozczarowanie czy nadzieja na przyszłość?, „Przegląd Komunalny”, nr 10, s. 22-23.
29. *Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju*, red. G. H. Brundtland (1991), Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
30. *Organizacja ochrony środowiska* (2011), red. M. Rudnicki, Wydawnictwo KUL, Lublin.
31. Paczuski R. (2001), *Prawo ochrony środowiska*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz.

32. Paczuski R. (2008), Ochrona środowiska. Zarys wykładu. Z uwzględnieniem obowiązującego porządku prawnego od dnia uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz.
33. Pakiet „Gotowi na 55”, [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/897CE040E89D255AC12587F3002C4B73/\\$file/BE_045_NS_006.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/897CE040E89D255AC12587F3002C4B73/$file/BE_045_NS_006.pdf).
34. Polityk (2001), w: Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny, red. H. Zgółkowa, t. 30, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań, s. 228-230.
35. Polityka ekologiczna państwa (1991), Urząd Rady Ministrów, Warszawa.
36. Polityka ekologiczna państwa na lata 2009-2012 z perspektywą do roku 2016 (MP 2009 Nr 34 poz. 501).
37. Polityka energetyczna Polski do 2050 roku (2015), Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
38. Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju (2000), Wydawnictwo RM, Warszawa.
39. Program wodno-środowiskowy kraju (2010), Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej, Warszawa.
40. Ricken F. (2001), Etyka ogólna, tłum. P. Domański, Wydawnictwo Antyk, Kęty.
41. Strategia Goeteborska – „Zrównoważona Europa dla lepszego świata: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej” 16. COM (2001) 264.
42. Strategia Lizbońska – Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 lutego 2008 roku w sprawie wkładu w debatę dotyczącą strategii lizbońskiej na wiosennym szczycie Rady Europejskiej w 2008 r. (Dz. Urz. UE 2009 C 184 E/06).
43. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku), przyjęta uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 lutego 2017 roku, Warszawa.
44. Stochlak J., Podolak M. (2006), Ochrona środowiska w Polsce. Studium prawnopolitologiczne. Stan prawny na dzień 1 czerwca 2006, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
45. Sutor B. (1994), Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej, tłum. A. Marcol, Wydawnictwo Fundacji ATK Kontrast, Warszawa.
46. Szczyt Ziemi Rio+20: Przyszłość jakiej chcemy, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/szczyt-ziemi-rio20-przyszlosc-jakiej-chcemy/>.
47. Traktat Amsterdamski zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty (Dz.Urz. C 340 z 10.11.1997).
48. Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy (Dz.Urz. UE 2004 C 310).
49. Traktat z Maastricht o Unii Europejskiej z 7 lutego 1992r. (Dz.Urz. C 326 z 26.10.2012).
50. Traktat z Nicei, zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty (Dz.U. 2004 Nr 90 poz.864 zał. tom II).
51. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku, o ochronie przyrody (Dz. U. 2004, Nr 92, poz. 808).
52. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2008, Nr 25, poz. 150, z późn. zm.).
53. Wróblewski Z. (2013), Natura i wartości. Stanowiska i argumenty w etyce ekologicznej, w: Etyka stosowana. Metody i problemy, red. B. Chyrowicz, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 287-304.